

increasing motivation, and reducing anxiety. In addition, they allow for individualization of the educational process and provide access to high-quality and reliable information. After all, digital technologies are becoming a key tool in the formation of digital competence and self-development in the modern world. The purpose of the article is to consider the peculiarities of the process of teaching mathematical disciplines in the conditions of war, taking into account the psychological and pedagogical aspects of digitalization of education. The article introduces the methods of activating the educational and cognitive activity of students and the implementation of applied orientation in the study of mathematical disciplines. Peculiarities of educational and cognitive activity of students were studied. Ways to activate the educational and cognitive activity of students in the learning process during distance and mixed learning are proposed, provided that the psychological and pedagogical aspects of digitization of learning are taken into account. The use of services and platforms for distance learning in educational activities and their expediency in war conditions are analyzed. Challenges of digitization of education in wartime conditions are noted, including access to the Internet, electricity supply, cyber security, as well as the need to support and train teachers to use digital technologies. In general, the digitalization of education can play an important role in providing access to education in war and help preserve educational opportunities for people living in conflict zones.

Key words: mathematical disciplines, digital technologies, formation of skills, mathematical model, applied problems, activation of educational and cognitive activity of students.

УДК 371.315.6:51

DOI 10.5281/zenodo.12190327

О. В. Мондич

ORCID ID 0000-0002-1561-326X

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ З ПРИРОДНИМ ДОВКІЛЛЯМ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМИ ГРУПАМИ ТА КЛАСАМИ ЯК ПЕРША ЛАНКА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Ознайомлення з довкіллям це засвоєння дитиною узагальнених цілісних емпіричних уявлень та системи знань щодо довкілля і місце в ньому людини; про її духовну спадщину; специфіку педагогічної діяльності, спрямованої на формування у дітей потреби пізнати довкілля, культури поведінки в довкіллі. Сучасний стан розвитку науки і освіти, екологічна ситуація в країні та світі ставлять нові вимоги до навчально-виховного процесу. Підростаючому поколінню необхідно забезпечити екологічну освіту, цілісне усвідомлення природи і світу, розуміння важливості життєстверджуючий образ світу та його основ, тобто екологічний образ природи, та природничо-наукову компетентність, що призведе до толерантності у ставленні до природи і довкілля. Екологічна компетентність у сучасному світі розуміється як здатність особистості розв'язувати проблеми і завдання різного рівня, що виникають у життєвих ситуаціях та професійній діяльності, а також сформованість екологічної культури, мотивації, знань, освіченості та життєвого досвіду, пов'язаних з охороною довкілля.

Сучасна світова тенденція спрямована на деінституалізацію та бажану соціальну адаптацію людей з інвалідністю. В Україні продовжують формуватися та впроваджуватися нові культурні та освітні норми. Це створює умови для активної участі в житті суспільства всіх громадян, в тому числі людей з фізичними та інтелектуальними порушеннями, і закріплено в міжнародному праві на рівні ООН та українському законодавстві.

Одним із найпоширеніших підходів до ознайомлення дітей з природою є екологічний підхід. Його основним пріоритетом є екологічне виховання дітей – як процес, що поєднує

екологічну освіту, екологічне виховання та екологічний розвиток (особистісних якостей, базових цінностей).

У статті розглядаються сутність і зміст організації освітнього процесу з формування знань про природне та соціальне довкілля за участю дітей з ООП.

Ключові слова: *ознайомлення з довкіллям, методи ознайомлення дітей з природою, екологічний підхід, діти з особливими освітніми потребами, соціально-педагогічний супровід, метод проектів.*

Постановка проблеми. Залучення дитини до світу дорослих, їхньої діяльності, світу емоцій та переживань – усього того, чим живе суспільство – передається кожному поколінню як досвід попереднього. У кожному поколінні матері завжди вчили і вчать своїх дітей тому, що вони знають, що вміють і що, на їхню думку, стане в нагоді в житті їхніх дітей. Довкілля – це середовище життя, з яким жива істота пов'язана обміном речовин, енергії, інформації, середовище, що постає перед дитиною як цілісність (цілісна картина світу), у якому все органічно взаємопов'язано. Довкілля у широкому розумінні цього слова – це вся наша планета Земля, це Космос, це все те, що певним чином впливає і визначає життєвий цикл людини як біологічної і соціальної істоти. У вузькому розумінні, це поняття визначає конкретне середовище, що оточує дитину безпосередньо (природне, предметне, соціальне) [2]. Ознайомлення з довкіллям це засвоєння дитиною узагальнених цілісних емпіричних уявлень та системи знань щодо довкілля і місце в ньому людини; про її духовну спадщину; специфіку педагогічної діяльності, спрямованої на формування у дітей потреби пізнати довкілля, культури поведінки в довкіллі [2]. Сучасний стан розвитку науки і освіти, екологічна ситуація в країні та світі ставлять нові вимоги до освітнього процесу. Підростаючому поколінню необхідно забезпечити екологічну освіту, цілісне усвідомлення природи і світу, розуміння важливості життєстверджуючого образу світу та його основ, тобто екологічний образ природи, та природничо-наукову компетентність, що призведе до толерантності, гармонійності у ставленні до природи і довкілля.

Аналіз актуальних досліджень. На основі сучасних наукових психолого-педагогічних досліджень основними питаннями екологічного виховання в процесі ознайомлення дітей з природою досліджували: Н. Виноградова, Т. Куликова, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Рижова. В історії західної прогресивної педагогіки питання використання природи в розвитку дітей розглядається в працях Я.А. Коменського, Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. Фребеля, М. Монтессорі. У вітчизняній педагогіці про важливу роль природи у розвитку особистості дитини йдеться у працях А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського та К. Ушинського.

Одним із найпоширеніших підходів до ознайомлення дітей з природою є екологічний підхід (наприклад, Н. Горопаха, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, О. Соцька). Його основним пріоритетом є екологічне виховання дітей – як процес, що поєднує екологічну освіту, екологічне виховання та екологічний розвиток (особистісних якостей, базових цінностей) [6, с.5].

Дослідники проблеми впровадження екологічного підходу в систему освіти наголошують на необхідності впровадження екологічного підходу за такими напрямками:

- формування системи ціннісних орієнтацій, збагачення морально-ціннісного досвіду спілкування з природою;
- формування необхідних компонентів екологічної компетентності, здатності застосовувати знання та вміння на практиці, самореалізації в екологічно доцільній діяльності [8, с. 26].

Дослідники (І. Корякіна, В. Маршицька, М. Роганова, Г. Тарасенко та ін.) характеризують ціннісне ставлення до природи як важливу складову природничо-екологічної компетентності особистості та морально-естетичну характеристику. Воно характеризується як морально-естетична властивість що виявляється в цілісному (пізнавальному, емоційному, діяльнісному) ставленні людини до дійсності. Тому емоційні

чинники, пов'язані переважно з естетичними почуттями та переживаннями, мають бути неодмінним і домінуючим елементом в ознайомленні дітей з природою.

Мета статті – виявити сутність і зміст організації освітнього процесу з формування знань про природне довкілля за участю дітей з ООП. Визначити ефективні методи ознайомлення дітей з природним довкіллям. Проаналізувати основні педагогічні навички та компетентності педагогів.

Виклад основного матеріалу. Особистість людини формується і розвивається в результаті впливу різних факторів, серед яких об'єктивні та суб'єктивні, природні та соціальні. Дитина стає соціальною істотою як суб'єкт у процесі формування своєї особистості, тобто в результаті взаємовпливу середовища і системи виховання. Дитинство у віці 3-7-9 років – важливий віковий етап у розвитку особистості, де в процесі виховання і навчання вирішуються такі складні питання, як самосвідомість, самооцінка і формування моральних рис.

Сучасна світова тенденція спрямована на деінституалізацію та бажану соціальну адаптацію людей з інвалідністю. В Україні продовжують формуватися та впроваджуватися нові культурні та освітні норми. Це створює умови для активної участі в житті суспільства всіх громадян, в тому числі людей з фізичними та інтелектуальними порушеннями – це закріплено в міжнародному праві на рівні ООН та українському законодавстві.

Як свідчить аналіз науково-педагогічних джерел та міжнародних нормативно-правових документів, сучасна світова освітня політика визначила декілька підходів до надання освіти дітям з інвалідністю. Основними з них є наступні:

- «загальний потік» – (mainstreaming) передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з інвалідністю та їхніми однолітками;
- інтеграція – (загальні) ініціативи, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами у звичайний освітній простір. Ці підходи стосуються і ознайомлення дітей з особливими освітніми потребами (ООП) з довкіллям. Для навчання таких дітей використовуються індивідуально-орієнтовані підходи до освітнього процесу, індивідуальні та колективні форми навчання з урахуванням впливу різних видів порушень та захворювань на процес навчання. Сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини та забезпечення того, щоб кожен учасник суспільного життя відчував себе унікальним і повноцінним, є головним пріоритетом у цій сфері.

Як вже зазначили, вайважливішим періодом знайомства з довкіллям є дошкільний вік та час навчання в початковій школі протягом якого діти не лише здобувають знання та формують власний світогляд, а й розвивають та формують свою природничо-наукову компетентність [4].

Екологічна компетентність у сучасному світі розуміється як здатність особистості розв'язувати проблеми і завдання різного рівня, що виникають у життєвих ситуаціях та професійній діяльності, а також сформованість екологічної культури, мотивації, знань, освіченості та життєвого досвіду, пов'язаних з охороною довкілля [1].

Організація освітнього процесу, набуття дітьми дошкільного віку знань про природне довкілля ґрунтується на розумінні сутності екологічної освіти та формування у дітей ціннісного ставлення до довкілля, а також можливості використання різних форм і методів (у тому числі інтерактивних методів навчання) [3].

На етапах вивчення нового матеріалу, повторення та відпрацювання набутих знань і навичок слід вчити дітей моделювати природні об'єкти та явища (вони із задоволенням експериментують, вирощують квіти та висаджують насіння). У процесі роботи вчать розслаблятися, бути уважними, цінувати і берегти природні явища.

Методи ознайомлення малят з природою включають в себе описово-ілюстративні, проблемні методи, які забезпечують безпосередній та ефективний контакт з природою. Ефективними визнаються дослідницькі, практичні та ігрові методи ознайомлення з довкіллям. Особливе місце в системі методів формування знань про природне довкілля займають наочні методи ознайомлення з природою, особливо при роботі з дітьми різних

вікових груп та дітей з ООП; ілюстративні матеріали для ознайомлення з природою (моделі, ілюстрації дидактичних картин і фотографій, репродукції художніх картин, технічні засоби, слайди, фільми, мультимедійні та інтернет-матеріали) [5].

Важливу роль в освітньому процесі набуття знань про природне довкілля відіграють практичні та словесні методи. У зв'язку з цим підкреслюється зв'язок між засвоєнням вербальних методів і безпосереднім контактом з природою. Словесні методи включають різні види розповідей, мовно-логічні завдання як особливі види розповідей, різні види бесід: пропедевтичні, супроводжуючі дитячу діяльність, підсумовуючі, евристичні, узагальнюючі, а також бесіди педагога з дитиною. Це має ще і терапевтичний ефект для дітей з мовленнєвими вадами. Використання різних літературних жанрів (казки, реалістичні оповідання, вірші, загадки тощо) є дуже важливим в екологічному вихованні. Використання усної народної творчості, словесних ігор (для фіксації вражень та закріплення знань про природу) також відіграють позитивну роль [5].

Організація та зміст спостережень за природою на різних вікових етапах має вирішальне значення для набуття знань про природне довкілля. Спостереження як основа формування реалістичних уявлень про природне довкілля може бути використане в різних формах, таких як епізодичні, тривалі, первинні, повторні, підсумкові та порівняльні спостереження, залежно від мети і завдань, вікових та індивідуальних особливостей дитини.

Крім того, використовуються короткочасні та тривалі спостереження також і за неживими об'єктами природи. Під час прогулянок, в іграх, під час роботи в куточку природи, на пришкольній ділянці діти знайомляться з птахами, тваринами, комахами тощо [9]. Гарні результати дають застосування методики: нагляд та прогнозування погоди, підготовка календарів природи, експерименти в дитячих закладах, види експериментів та дослідів у процесі ознайомлення дітей з неживими об'єктами.

Крім поєднання різних методів, процес пізнання природного довкілля організовується з використанням різних способів ознайомлення з природою. Прикладами можуть бути екскурсії на різні теми, цільові прогулянки та щоденні прогулянки в шкільному саду. Як форма організації процесу пізнання природного довкілля використовуються дидактичні ігри (рольові ігри, ігри на відтворення уявлень про природу, ігри з використанням природних матеріалів: піску, води, льоду, снігу, листя, квітів, фруктів, овочів, насіння, ігри на класифікацію природних об'єктів, ігри з картинками). Як уже зазначалося, для ознайомлення дітей дошкільного віку з природою також використовуються різні літературні жанри (казки, реалістичні оповідання, вірші, загадки тощо) [5].

Новітні освітні технології все частіше опиняються в центрі уваги сучасних закладів освіти. В організації освітнього процесу дедалі більшою увагою користуються зокрема технологія екологічної проектної діяльності, яка передбачає проведення з дітьми практично-пошукової діяльності у екологічному проекті [6]. Як відомо, метод проектів є ефективною технологією навчання.

Важливо, щоб тема проекту базувалася на місцевій проблемі, яку можуть порушити діти ЗДО або молодшого шкільного віку, залучити дорослих або вирішити її самостійно. Тривалість кампанії може бути різною. Все залежить від проблеми, мети, завдань проекту та ходу його реалізації. Розширити кордони проекту можливо залучивши до виконання їх батьків, членів громади, громадські організації. Важливо, щоб усі учасники, по їх особистим розумовим можливостям, були однаково залучені до реалізації проекту, не лише до виконання завдань, а й до моніторингу та презентації результатів. Проектна діяльність надає всім учасникам закладу освіти практичний досвід, який базується як на знаннях, так і на перевірці істинності знань у повсякденній діяльності. Цей досвід допомагає розвивати особистісні компетенції та нахили, комунікативні навички, методи вирішення проблем та розв'язання конфліктів. Участь у проекті допомагає розвивати цілий ряд навичок, які покращують, формують та розвивають ряд компетентностей діток. Серед цих навичок заслуговують на увагу наступні: міжособистісні, навички мислення, командні, навички розв'язання проблем, ініціативні, творчі, демократичні. Все це надає

перевагу цьому методу особливо в спілкуванні в інклюзивному середовищі. Тому що діти розвивають не тільки навички роботи в групах, самоосвіти та самоуправління; підвищення інформаційної культури – покращення навичок пошуку, збору та представлення інформації; підвищення мотивації; розвиток творчих здібностей; інтеграцію різних предметів, а й взаємодіяти один з одним, вчить толерантності між учасниками групи, створює соціальні контакти, виявляє лідерські якості дітей. Цей метод дає можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціумі, що має велике значення як раз при впровадженні інклюзивного навчання.

Особливе місце в набутті знань про природне довкілля дітьми посідають осередки природи закладів освіти. Вони є частиною освітньо-виховного середовища і реалізуються за допомогою об'єкта "Куточок природи". Вимоги до обладнання куточків природи передбачають використання кімнатних рослин як матеріалу для формування у дітей уявлень про рослини як частину живої природи, облаштування та догляд за кімнатними рослинами, організацію догляду за рослинами і тваринами дітьми в умовах навчального закладу [3]. Екологічні стежки, розташовані на території та на відкритому повітрі, виконують пізнавальну, розвиваючу, естетичну та рекреаційну функції. При створенні стежок ми намагаємося використати якомога більше цікавих об'єктів. По-перше, ми можемо вибрати дерева та кущі різних порід, віку та форми. Також знайти старі пні, вкриті мохом землю, гриби, мурашині стежки, солдатські колонії, невеликі галявини з лікарськими травами (мати-й-мачуха, деревій, ромашка), різноманітними комахами (метелики, сонечка, гусениці). Екологічні стежки дозволяють більш ефективно використовувати звичайні прогулянки з дітьми для природоохоронної діяльності та відпочинку дітей на свіжому повітрі.

Для дітей з ОПП під час ознайомлення з природним довкіллям важливим є соціально-психологічний супровід. Він розглядається як цілісна діяльність та командна взаємодія (вчитель, асистент вчителя, батьки, практичний психолог, соціальний педагог, логопед, медичний працівник та інші фахівці), що поєднує різні взаємопов'язані елементи розвитку дитини.

Основною метою соціально-педагогічного супроводу є формування позитивної думки дітей з особливими потребами, сприяння розвитку їхніх особистісних характеристик, самопізнання, самореалізації та інтеграції в суспільство, нормалізація порушень фізичного та психічного розвитку. Одним з основних напрямків роботи з дітьми з інвалідністю внаслідок вроджених або набутих тяжких фізичних чи психічних захворювань, сенсорних, моторних або мовленнєвих дефектів є залучення таких дітей до позитивного соціального життя, розвиток у них почуття самодостатності та реалістичного погляду на своє майбутнє життя, налагодження адекватних стосунків з оточуючими. Це необхідно для того, щоб дати їм можливість жити відповідно до їхніх власних особливостей, будуючи при цьому відповідні стосунки з іншими. Це допомагає підвищити ефективність набуття навичок, які забезпечують адаптацію дітей з особливими потребами до навчання та суспільства в цілому та здобуття понять про екологічну освіту, цілісне усвідомлення природи і світу.

Отже основні завдання екологічної освіти дітей у дошкільному та молодшому шкільному віці:

– розвиток уявлень про взаємозв'язки у світі природи, формування елементарної системи знань про об'єкти і явища довкілля як умови життя людини в сучасному суспільстві;

- розвиток у дітей естетичного сприйняття світу;
- засвоєння народної мудрості у догляді за природним довкіллям;
- виховання справжньої любові до природи, почуття дбайливого ставлення до рослин і тварин, різко негативного ставлення до руйнування;
- стимулювання допитливості та інтересу до пізнання природи, набуття навичок розумової праці, розвиток дослідницьких умінь, аналізу, систематизації, пояснення та аргументації;

- набуття елементів екологічної культури, формування навичок культурної поведінки в навколишньому середовищі;
- формування постійної потреби у зміцненні та збереженні здоров'я свого та оточуючих.

При цьому важливо застосовувати цілісний підхід до вирішення проблем через практичну діяльність у природі, включаючи такі форми, як музичні, образотворчі, мовленнєві, ігрові та інші.

В компетентності вчителя та вихователя ЗДО повинно бути вміння допомогти дітям зрозуміти взаємозв'язок між рослинами і тваринами та вплив людини на їхнє життя. Виховувати розуміння краси всіх живих істот – людей, рослин і тварин усвідомити істину, що в природі немає корисних чи шкідливих тварин, а всі вони пов'язані між собою, потребують одне одного і тому є корисними. Виховувати у дітей емоції: небайдужість, здатність відчувати себе квіткою чи рослиною тощо. Вчити любити і берегти природу не на словах, а простягаючи руку до квітів, дерев, тварин, птахів і всього живого. Зворушуватися, захоплюватися і насолоджуватися різними явищами природи і вміти виражати ці почуття художньою мовою. Екологічне виховання є важливою частиною нагальних питань, які сьогодні повинні вирішувати наші заклади освіти. Ми повинні навчити дітей розуміти і любити природу, прищепити їм відчуття розмаїття форм, кольорів і звуків у природі, не тільки милуватися нею, а й потребу пізнавати, спостерігати, працювати серед її скарбів, заглиблюватися в її таємниці і розкривати доступні їм явища. В екологічному вихованні особливе місце займають почуття радості, відчуття свободи на лоні природи, задоволення від конкретної діяльності дитини у взаємодії з навколишнім середовищем і можливість самовираження через конкретні дії за змістом дослідження.

Показати дітям красу природи і навчити їх бачити її – складне завдання. Для цього вихователі та вчителі повинні вміти жити в гармонії з природою, а діти – бути готовими наслідувати кожен рух вихователя. Діти уважно стежать за словами вчителів і вміють розрізняти позитивні та негативні аспекти поведінки дорослих. Екологічне виховання і щира любов до природи – це не тільки стан душі, що сприймає природу як прекрасне, а й розуміння і знання природи. Тому найважливішою умовою успішного екологічного виховання є демонстрація дорослими дітям правильного ставлення до природи і створення середовища, в якому вони в міру своїх можливостей можуть брати активну участь в природоохоронній діяльності разом з дітьми.

Проаналізувавши результати нашої роботи, ми визначили основні вимоги до педагогів та вихователів:

- мати достатні знання про світ природи;
- добре розуміти систему природи;
- наводити приклади позитивної поведінки в екологічному середовищі;
- враховувати вікові можливості дітей;
- орієнтуватися на моральну та інтелектуальну спрямованість розвитку дітей;
- використовувати новітні дослідження науковців;
- враховувати наявний досвід дітей.
- планувати на основі системного підходу, використовуючи календарно-тематичний план та перспективу;
- чітко формулювати та визначати завдання програми (наприклад, які предмети обрати, що вивчати, чому навчати, що закріплювати, розвивати та виховувати);
- звертати особливу увагу на важливість навколишнього світу та роль людини в його збереженні;
- будувати освітні процеси на живому усвідомленні природного довкілля;
- при відборі інформації враховувати психологічні стимули, які допомагають дітям краще засвоювати природничі знання (починати з того, що цікаво, важливо або привертає увагу дітей (поведінка, способи пересування, зовнішні ознаки і т.д.);

- подавати інформацію про живі істоти, проводячи паралелі з людиною, наприклад, гніздування, догляд за дитинчатами тощо;
- урізноманітнити роботу активними формами та способами наближення до природи;
- впроваджувати в практику ефективні форми роботи з дітьми, такі як тематичні дні, екологічні проекти та екологічні стежки;
- творчо використовувати кращий природоохоронний досвід для екологічної освіти;
- налагодити систематичну екологічну освіту для батьків з дітьми;
- сприяти екологічній освіті широкої громадськості через проведення різних суспільних заходів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, освітній процес ознайомлення дітей з природним довкіллям ґрунтується на розумінні базових понять: довкілля, природа, знання про природне довкілля та вікових особливостей пізнання природного довкілля. Команда соціально-педагогічного супроводу дає можливість краще засвоїти екологічні знання дітям з ООП. Це дає можливість визначити методи, форми, засоби та прийоми, що використовуються в ознайомленні дітей з різним рівнем здоров'я з природним довкіллям. Ефективність професійної діяльності вихователів ЗДО та вчителів початкової школи ґрунтується на компетентностях, серед яких важливе місце посідають сукупність особистісних якостей людини, загальноосвітніх, кваліфікаційних знань, умінь і методичних навичок, які гармонійно інтегруються в освітній діяльності для досягнення оптимальних результатів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика : навчальний посібник. За заг. ред. проф. С. О. Нікітчиної. (2014). Київ: Видавничий дім «Слово». (Actual problems of preschool education: theory and practice: study guide: Tutorial. Prof. S. O. Nikitchyna (Ed.) (2014). Kyiv: «Slovo» Publishing house).
2. Богуш, А., Гавриш, Н. (2008). Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово». (Bohush, A., Havrysh, N. (2008). Methods of familiarizing children with the environment in a preschool educational institution. Textbook for universities. Kyiv: «Slovo» Publishing house).
3. Сазонова, А. В. (2010). Загальнотеоретичні основи природничо-математичної освіти дітей дошкільного віку: навчальний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта». Київ: Видавничий Дім «Слово». (Sazonova, A. V. (2010). General theoretical foundations of science and mathematics education of preschool children: study guide for students of the "Preschool Education" specialty. Kyiv: «Slovo» Publishing house).
4. Лисенко, Н. В. (2015). Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово». (Lysenko, N. V. (2015). Eco-eye: a preschooler gets to know the natural world: a teaching and methodical guide. Kyiv: «Slovo» Publishing house).
5. Методика ознайомлення дітей з природою / Уклад. Н.М. Горобаха. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 432с. (Metodyka oznaiomlennia ditei z pryrodoiu [Methods of familiarizing children with nature] / Uklad. N.M. Horopakha (2012). Kyiv: Vydavnychii Dim «Slovo». 432 p.).
6. Плохій, З. П. (2010). Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника: навчальний посібник. Київ: «Світлич». (Plokhii, Z. P. (2010). Forming the environmental competence of a younger preschooler: a study guide. Kyiv: «Svitich»).
7. Присяжнюк, Л. А. (2015). Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою: інвайроментальний вимір. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 01-02 квітня 2015 р.). За ред. Г. С. Тарасенко. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,

- інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця : «Нілан-ЛТД». (сс. 191–194). (Prysiazhniuk, L. A. (2015). Acquaintance of preschool children with nature: environmental dimension. Actual problems of preschool and primary education in the context of European educational strategies: collection of materials of the scientific and practical conference of teachers and students of the Institute of Pedagogy, Psychology and Arts (Vinnytsia, VDPU named after M. Kotsyubynsky, April 01-02, 2015). Under the editorship H. S. Tarasenko. Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskiy, Institute of Pedagogy, Psychology and Arts. Vinnytsia: "Nilan-LTD". (pp. 191–194).).
8. Соцька, О. (2014). Від знань та емоцій до екологодоцільної поведінки. Дошкільне виховання, 11, 24–27. (Sotska, O. (2014). From knowledge and emotions to environmentally appropriate behavior. *Preschool education*, 11, 24–27).
  9. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навчально-методичний посібник. За ред. Н. В. Гавриш; авторський колектив: Н. В. Гавриш, О. О. Ліннік, Н. В. Губанова. (2017). Луганськ: «Альма-матер». (сс. 11–57). (Modern classes in a preschool institution: educational and methodological manual. Under the editorship N.V. Gavrish; author team: N. V. Gavrish, O. O. Linnik, N. V. Gubanova. (2017). Luhansk: "Alma Mater". (pp. 11–57).).

Mondich O. Methods of familiarizing children with the natural environment in institutions with inclusive education as the first link of the formation of environmental competence.

Acquaintance with the environment is the child's assimilation of generalized holistic empirical ideas and a system of knowledge about the environment and the place of man in it; about her spiritual heritage; the specifics of pedagogical activity aimed at forming in children the need to learn about the environment, the culture of behavior in the environment. The current state of the development of science and education, the ecological situation in the country and the world impose new requirements on the educational process. The younger generation needs to be provided with environmental education, a holistic awareness of nature and the world, an understanding of the importance of a life-affirming image of the world and its foundations, that is, an ecological image of nature, and natural and scientific competence, which will lead to tolerance in the attitude towards nature and the environment. Environmental competence in the modern world is understood as the ability of an individual to solve problems and tasks of various levels that arise in life situations and professional activities, as well as the formation of environmental culture, motivation, knowledge, education and life experience related to environmental protection.

The current global trend is aimed at deinstitutionalization and desirable social adaptation of people with disabilities. New cultural and educational norms continue to be formed and implemented in Ukraine. This creates conditions for active participation in society for all citizens, including people with physical and intellectual disabilities, and is enshrined in international law at the UN level and Ukrainian legislation.

One of the most common approaches to introducing children to nature is the ecological approach. Its main priority is ecological education of children – as a process that combines ecological education, ecological upbringing and ecological development (of personal qualities, basic values).

The article examines the essence and content of the organization of the educational process for the formation of knowledge about the natural and social environment with the participation of children with disabilities.

Key words: *familiarization with the environment, methods of familiarizing children with nature, ecological approach, children with special educational needs, socio-pedagogical support, project method.*